

Lezing ter gelegenheid van het concert Lumen Mundi (Martin de Ruiters) en Earthrise (Alec Roth) door het Luna Kamerkoor op 7 (Elst), 8 (Epe) en 9 (Utrecht) februari 2025.

Michiel Angenent

Zojuist heeft u geluisterd naar Lumen Mundi van Martin de Ruiters. Het slot klinkt nog na in onze oren: *Vrede is het beste dat de natuur de mens gegeven heeft. Vrede, vrede voor ons. Pacem nobis pacem.*

En straks gaat u luisteren naar Earthrise van Alec Roth. Maar eerst naar mij, want Wolfgang Lange, onze dirigent heeft mij, Michiel Angenent en bas in Luna Kamerkoor, gevraagd een lezing te geven over beide werken. Het onderwerp is erg interessant, maar -een kleine waarschuwing- ook wel een beetje complex. Ik ga de komende 10 minuten in op de vraag waarom we eerst Lumen Mundi zingen en daarna Earth Rise en waarom niet andersom zoals op de flyer en in de uitnodiging staat.

Vooraf zij gezegd dat beide stukken perfect bij elkaar passen, want Earthrise neemt het standpunt in van de astronauten die in 1969 vanaf de maan onze fragile blauwe aardbol zagen oprijzen. Ze zagen dus het licht van de aarde, het Lumen mundi. Logisch toch om dan ook die volgorde van de stukken te kiezen. Maar nee.

Een eerste verklaring voor het omgekeerde hangt samen met de naam van het koor. Wij van Luna zien dit concert als een verdere stap in de opgang van ons inmiddels 13-jarige project-koor naar zijn volle ontplooiing en daarom moesten we wel met Earthrise eindigen.

De meer inhoudelijke redenen bespreek ik aan de hand van de gekozen volgorde en ik begin dus met het stuk dat u net heeft gehoord.

Lumen mundi

Lumen mundi telt 7 delen. Deel 1 en 3 citeren uit het laatste boek van het Nieuwe testament. In deze citaten komen vier ruiters voor die de boodschappers zijn van een naderende Apocalyps, van het einde van de wereld. Na deze aankondiging stapt Lumen mundi over op citaten uit een ander boek, namelijk een brief van Erasmus. Deze overstap werd in deel 2 al instrumentaal voorbereid.

Het eerste citaat uit Erasmus brief luidt in Lumen mundi: *Het grootste deel van het volk verafschuwt de oorlog en smeekt om vrede.* Blijkbaar is er nog hoop dat de Apocalyps kan worden voorkomen.

Querela Pacis, Klacht van de vrede, heet de brief van Erasmus. Daarin wordt Vrede als een persoon opgevoerd. Deze Pax klaagt over hoe er met haar wordt omgegaan. Ze voelt zich continu bedreigd vanwege het menselijk gedrag: oorlog leidt tot oorlog, wraak roept om wraak. Pax beschrijft de bedreigingen, geeft adviezen en waarschuwt dat oorlog voorkomen moet worden. Een pleidooi dus voor vrede, dat in onze tijd nog altijd relevant is. Martin de Ruiters zegt hier zelf over: "Wie de kranten volgt, krijgt wellicht het idee dat we de eindtijden naderen zoals beschreven in de Apocalyps, en dat die onafwendbaar zijn. Maar is dat echt

zo? Of kan de mens zijn eigen ondergang nog afwenden en alsnog het licht der wereld worden?” Eind citaat. Erasmus’ brief laat zien dat dit zou kunnen. De meeste mensen smeken immers om vrede en *Slechts zeer weinigen wensen oorlog*. En voegt Pax daar aan toe: u moet zelf maar uitmaken of het terecht is dat degenen met verdorvenheid meer bereiken dan alle goede mensen met hun wens om vrede. Kortom, er is hoop. Lumen Mundi eindigt dan ook met het citaat *Vrede is het beste dat de natuur de mens gegeven heeft. Pacem nobis pacem*. Een prachtig eind van dit concert, nietwaar? En toch gaan we nog naar Earthrise luisteren. Waarom eigenlijk?

Erasmus, die door zijn tijdgenoten ook wel Lumen mundi werd genoemd, leefde in het voorspel naar de tachtigjarige oorlog. Hij bedoelde zijn brief ook als een aanmoediging voor de komende Europese vredesconferentie rond 1517 en benadrukt de rol van de Europese vorsten, alleenheersers met een enorme persoonlijke macht, die onderling flinke meningsverschillen hadden. Ze hadden om de minste aanleiding oorlog en onrust was in die tijd in Europa aan de orde van de dag. Zo’n beetje zoals we het inmiddels ook nu kennen. Trouwens, Erasmus’ brief kreeg weinig gehoor, want de vredesconferentie werd afgelast vanwege onenigheid tussen de vorsten. Christelijke vorsten wel te verstaan. Pax richt zich tot deze beperkte groep, want de heidenen, met name de Turken, blijven de vijanden van het kruis. Inmiddels is die beperkte gemeenschap van 500 jaar geleden dankzij technologische ontwikkelingen geglobaliseerd over de hele aarde. Het wordt tijd over te stappen naar Earthrise.

Earthrise

Earthrise roept op tot een hernieuwde waardering voor onze planeet en voor een zorgvuldige en verantwoordelijke omgang met de aarde. Waar in Lumen Mundi Pax klaagt over de mens die de vrede op aarde bedreigt, beziet Earthrise dankzij de astronauten de gehele aarde als vanuit het oog van God en hoe de mens deze aarde in haar geheel bedreigt. En waar de een citeert uit het Nieuwe Testament en uit Erasmus, citeert Earthrise uit het Oude Testament en uit de Vespers.

Earthrise bestaat uit drie delen. Het eerste gaat over de mens die de aarde exploiteert. *Wat is de mens dat u om hem geeft? U laat hem heersen over alles wat u gemaakt hebt*. De mens woelt, hakt en graaft in de aarde, buit hem feitelijk uit en is volslagen op het aardse gericht. Vandaar de bijna wanhoopskreet aan het eind van dit deel *Sapientia vero ubi invenitur? Maar wijsheid, waar kun je wijsheid vinden, en waar komt inzicht vandaan?* Daar gaan de volgende delen op in.

Het tweede deel zoomt uit van de mens en gaat over naar de aarde gezien vanuit de ruimte. *Ecce, o ecce. Kijk, o kijk. Wie heeft het heelal gemaakt? Hij die hoog boven de aarde troont* en voor wie de bewoners ervan sprinkhanen zijn. Hij laat vorsten en leiders hun nietigheid voelen. Diezelfde vorsten met hun Erasmiaanse oorlogen denk ik dan. Een antwoord op de vraag naar wijsheid hoef je bij hen dus niet te zoeken.

Het derde deel doet een oproep en geeft zo een antwoord. *Luister naar mijn woorden, volkeren*. Want mijn woorden zijn wijs en ik wil u daarmee helpen. Niet bij uw leiders, maar bij

u zelf moet u zijn. *Gelukkig is degene die sapientia vindt en prudentia verwerft*. Daar gaat het om: *Sapientia* en *prudentia*. *Sapientia* is wijsheid; *Prudentia* is de uitwerking daarvan. Het is praktische wijsheid, wijsheid in de praktijk, gezond verstand en dus typisch iets wat de mens moet gebruiken wil hij de aarde kunnen behouden. *Prudentia* komt al bij Plato voor als het kennen van het goede en slechte, is in de katholieke leer de hoofddeugd van het verstandig moreel handelen. *Prudentia* houdt inzicht en begrip in zowel als ervaring, kennis van goed en kwaad, voorzichtigheid en het vermogen vooruit te zien. *Prudentia* valt alleen op basis van wijsheid te verwerven. Earthrise roept de mensheid op tot begrip van en voor de wereld en tot verstandig handelen met die wereld en alles wat daarop aanwezig is.

Maar dat is nog niet alles, want deze oproep wordt nog versterkt, doordat aan het begin zowel als aan het eind van Earthrise twee Antifonen staan die de drie delen als het ware omarmen.

Antifonen worden in de vespers gezongen, de avondgebeden in de periode voor kerstmis. Het zijn daar zeven Antifonen die elk het avondgebed omkransen. Allemaal roepen ze God aan maar dan steeds onder een andere naam. Zo roept de eerste antifoon in de vespers de wijsheid aan (O *Sapientia*) en de vijfde de Dageraad (O *Oriens*). Earthrise citeert deze twee antifonen, maar dan in omgekeerde volgorde. En dat niet voor niets. De Dageraad schijnt over de bedreigde wereld. *O dageraad, glans van het eeuwig licht en zon van gerechtigheid; kom, en verlicht hen die in duisternis en in de schaduw van de dood leven*. Pas als je ziet dat er iets mis is, kun je bezien wat er nodig is om er iets aan te doen. En dat er iets mis is en wat eraan te doen, bleek al uit de eerdere delen van Earthrise. De laatste Antifoon beklemtont dat. *O Wijsheid, kom, wijs ons de weg van het gezond verstand. O Sapientia, veni ad docendum nos viam prudentiae*. Het laatste woord van deze Antifoon en dus van Earthrise is *prudentia*, die praktische wijsheid, die belangrijke deugd die de mens moet uitoefenen voor het behoud van de aarde en van zijn eigen bestaan.

Daarom kozen wij voor deze volgorde. Want als wij mensen daadwerkelijk die blauwe fragile aarde willen redden en zelf het licht van de wereld, het Lumen mundi, willen worden, dan is vrede noodzakelijk. Een vrede die slechts te bereiken valt met *prudentia*, met wijsheid van handelen en begrip van de wereld en voor elkaar. Essentiële voorwaarden om de hoop van Lumen mundi realiteit te laten worden.

Met een kleine variant op Erasmus sluit ik af: u moet zelf maar uitmaken of het terecht is dat mensen zonder *prudentia* meer bereiken dan zij die de weg van *prudentia* wel proberen te bewandelen.

Nu gaan we luisteren naar een kort intermezzo van Martin de Ruiters op bandoneon. Het door hem gecomponeerde stuk heeft als titel Bonaerense.